
VEŘEJNÁ ZADLUŽENOST ZEMÍ STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPY

Vývoj v kontextu světové hospodářské krize

Eva Karpová*

Úvod

Dosažení a udržení uspokojivé vnitřní ekonomické rovnováhy je symptomatickým a dlouhodobým problémem mnoha zemí s tržní ekonomikou. Především schodky veřejných rozpočtů a vysoké nahromaděné veřejné zadlužení jsou příznačné i pro mnohé skutečně prosperující ekonomiky. Zpravidla jde o důsledek štědré sociálně ekonomické politiky, nedisciplinované fiskální politiky či dlouhodobé nesystémovosti a bezkonceptnosti hospodářské politiky jako takové. Tyto faktory nepříznivě ovlivňují zdraví veřejných financí i v konjunkturálních obdobích. Ve členských zemích EU je přitom krátkodobá i nahromaděná veřejná zadluženost o to větším problémem, že jednotlivé země jsou aktuálně či perspektivně vázány povinností dodržovat nominální konvergenční kritéria. V obdobích nedostatečné ekonomické prosperity či přímo krize se pak samozřejmě situace dále komplikuje; vzniká rozpor mezi zvýšenou potřebou výdajů na podporu oživení ekonomiky i uspokojování sociálně ekonomických potřeb, a na druhé straně se snižuje objem příjmů do veřejných rozpočtů.

Veřejná zadluženost – zejména krátkodobá – zemí SVE EU 10 je určitým úskalím jejich hospodářského vývoje již od počátku 90. let. Není tedy problémem novým, souvisejícím výhradně s aktuální hospodářskou krizí. Potížemi s nepříznivými bilancemi veřejných rozpočtů trápila většina zemí regionu zprvu v souvislosti s hospodářskou stagnací, která provázela transformaci ekonomik z plánovitých na tržní. Ve druhé polovině 90. let pak zhruba dvě třetiny zemí regionu vykazovaly v bilancích veřejných rozpočtů při nejmenším velké výkyvy – v důsledku odlišné prosperity ekonomik jednotlivých zemí a zároveň v důsledku té které aplikované konkrétní fiskální politiky. Průvodním znakem nicméně bylo deklarované i skutečné úsilí o snižování schodků veřejných rozpočtů, neboť to vyžadovala probíhající příprava na členství v EU a výhledový zájem o vstup do eurozóny. Samotný nahromaděný veřejný dluh v tomto období ve většině zemí regionu zásadním problémem nebyl. Po vstupu do EU se v zemích SVE EU 10 v uvedeném směru situace nezměnila nějak zcela zásadně, přesto však lze říci, že bilance veřejných financí i veřejné dluhy se více měly pozitivně

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů (eva.karpova@vse.cz).

Článek vznikl v rámci výzkumné činnosti FMV VŠE hrazené z prostředků institucionalizované podpory na rozvoj výzkumné organizace.

konsolidovaly. V roce 2008 však nastal (v evidentní souvislosti s hypoteční, finanční a navazující hospodářskou krizí v USA a mnohých zemích EU) nejen zhoršující se trend v bilancích veřejných rozpočtů, ale i v růstu nahromaděných veřejných dluhů.

1. Veřejná zadluženost do roku 2007

V období před zahájením jednání o vstupu do EU a v průběhu tohoto jednání se bilance veřejných rozpočtů zemí SVE EU 10 vyznačovaly velkou rozmanitostí, a to z pohledu komparativního i chronologického. Po vstupu do EU následovalo ve vnitřní ekonomické rovnováze zemí SVE EU 10 v tomto směru (do počátku hospodářské krize) období mírně příznivých trendů.

Skupinu veskrze neproblémových zemí tvořily co do bilancí veřejných rozpočtů od konce 90. let Bulharsko, země Pobaltí a Slovinsko, a to i z pohledu nominálních konvergenčních kritérií pro vstup do eurozóny. Celkem uspokojivé byly bilance veřejných rozpočtů Rumunska. Naproti tomu ekonomiky zemí Visegrádské čtyřky se opakovaně vyznačovaly nepříjemnými schodky veřejných rozpočtů; situace se zlepšila s výjimkou Maďarska až po vstupu těchto zemí do EU (viz tabulku 1).

V zemích Pobaltí byl příznivý stav veřejných financí způsoben tradiční obezřetnou rozpočtově výdajovou politikou, Bulharsko bylo pod tlakem potřeby a povinnosti snižovat extrémně nahromaděný veřejný dluh. Zmíněné země se těšily také velkým objemům daňových příjmů v souvislosti s prosperitou svých ekonomik. Ve fiskální politice zemí Pobaltí navíc hrála nespornou úlohu ambice stát se členy eurozóny (po vstupu Estonska a Litvy do Evropského směného systému v roce 2004, a Lotyšska v roce 2005). Příjemné bilance veřejných rozpočtů Rumunska a Slovinska odpovídaly jak jejich ekonomické konjunktře tak celkem tradičně uvážlivé fiskální politice.

V kontrastu k tomu se naopak Maďarsko svých někdejších záměrů na brzký vstup do eurozóny vzdávalo a katastrofální vývoj bilancí jeho veřejných rozpočtů korespondoval se všestranně nepříznivým vývojem ekonomiky. Schodky veřejných rozpočtů ostatních zemí Visegrádské čtyřky reflektovaly spíše málo disciplinovanou fiskální politiku, vážnou sociálně ekonomické reformy a bezkonceptnost nastavování daňových systémů. Ve srovnání se starými členskými zeměmi EU byly tak právě v důsledku naznačených okolností bilance veřejných rozpočtů některých zemí SVE EU 10 (zejména v období před východním rozšířením) neuspokojivé. V EU 15 pokračovaly v tomto období nominální konvergenční kritérium opakovaně a závažně pouze Řecko a Portugalsko.

Nahromaděné veřejné dluhy byly ve zmíněném období až na výjimky z pochopitelných historických důvodů (tj. vzhledem k typu ekonomik před jejich transformací v tržní) na velmi přijatelné úrovni (viz tabulku 2). Nepříznivou výjimku představovalo po ekonomických krizích z 90. let Bulharsko, avšak velmi disciplinovanou hospodářskou politikou se s problémem pozoruhodně rychle vypořádalo. Naproti tomu veřejný dluh Maďarska se zvyšoval a po vstupu do EU dokonce překročil nominální konvergenční hranici, což nebyl případ žádné jiné země regionu SVE EU 10. Mimořádně uspokojivá byla úroveň veřejných dluhů zemí Pobaltí, Rumunska a celkem i České republiky, Slovenska a Slovinska.

Tabulka 1**Bilance veřejných rozpočtů zemí SVE EU 10 v letech 1999 až 2007 v % HDP**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bulharsko	-0,9	-1,0	-0,8	3,8	2,7	1,6	1,9	3,0	0,1
Česko	-3,4	-3,7	-5,9	-6,8	-12,5	-3,0	-3,6	-2,6	-0,7
Estonsko	-4,7	-0,6	0,3	3,6	2,6	2,0	1,6	2,5	2,6
Litva	-5,6	-2,5	-2,0	-1,4	-1,2	-1,5	-0,5	-0,4	-1,0
Lotyšsko	-4,9	-2,8	-2,1	-2,3	-1,2	-1,0	-0,4	-0,5	-0,3
Maďarsko	-3,7	-3,0	-3,5	-8,5	-6,5	-6,4	-7,9	-9,3	-5,0
Polsko	-3,5	-2,1	-3,7	-3,3	-4,8	-5,7	-4,1	-3,6	-1,9
Rumunsko	-2,6	-3,6	-3,1	-3,1	0,4	-1,2	-1,2	-2,2	-2,5
Slovensko	-3,9	-6,8	-6,6	-7,8	-3,8	-2,3	-2,8	-3,5	-1,9
Slovinsko	-0,6	-1,4	-3,9	-2,7	-2,7	-2,2	-1,4	-1,3	0,0
průměr SVE EU 10	-3,4	-2,8	-3,1	-2,8	-2,7	-2,0	-1,8	-1,8	-1,1

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

V zásadě bylo po vstupu do EU pro země regionu SVE EU 10 příznačné spíše snižování veřejného dluhu – podobně jako v celé EU. Zároveň komparativně byla situace v regionu SVE EU 10 v tomto směru nadále příznivější. Ve starých členských zemích totiž i v období neúspěšnějšího snížení veřejných dluhů, tj. v roce 2007, překračovala třetina zemí svým nahromaděným zadlužením hranici 60 procent HDP¹.

Tabulka 2**Veřejné dluhy zemí SVE EU 10 v letech 1999 až 2007 v % HDP**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bulharsko	79,3	73,6	66,2	54,0	45,9	37,9	29,2	22,7	18,2
Česko	13,4	18,2	25,9	28,5	30,1	30,4	29,7	29,4	29,0
Estonsko	6,0	4,7	4,7	5,8	6,0	5,0	4,6	4,5	3,8
Litva	23,0	23,8	22,9	22,3	21,2	19,4	18,4	18,0	16,9
Lotyšsko	12,5	12,9	15,0	13,5	14,4	14,9	12,4	10,7	9,0
Maďarsko	61,2	53,8	50,7	54,1	58,0	59,4	61,8	65,6	65,9
Polsko	39,7	36,8	37,6	42,2	47,1	45,7	47,1	47,7	45,0
Rumunsko	24,2	22,7	23,2	23,8	21,5	18,8	15,8	12,4	12,6
Slovensko	47,2	49,9	49,2	43,4	42,4	41,4	34,2	30,5	29,3
Slovinsko	24,6	27,1	27,7	28,4	27,9	27,2	27,0	26,7	23,4
průměr SVE EU 10	33,1	32,4	32,3	31,6	31,5	30,0	28,0	26,8	25,3

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

1 European Central Bank, 2010.

Celkově lze konstatovat, že skryté i evidentní obtíže s udržováním přijatelných aktuálních bilancí veřejných rozpočtů zmírňovaly v zemích regionu SVE EU 10 velmi silné výkony jednotlivých ekonomik. Dlouhodobě silná nebo alespoň uspokojivá hospodářská dynamika byla příznačná po všechny země SVE EU 10, a to kromě Estonska a Lotyšska dokonce až do roku 2008².

2. Změny v makroekonomickém prostředí v souvislosti s finanční a hospodářskou krizí

Příznivé předpoklady pro vývoj vnitřní ekonomické rovnováhy jednotlivých zemí se posléze měnily. Hospodářská dynamika se zvolňovala v důsledku finanční krize, slábnoucí domácí poptávky, dramatických potíží průmyslové výroby a stavebnictví, respektive i exportu. Dalo se očekávat, že v průběhu nastupující hospodářské krize se vnitřní ekonomická rovnováha zemí SVE EU 10 začne ve všech svých aspektech (tedy nejen ve fiskální, ale i v měnové oblasti, na trhu práce atd.) zhoršovat. V roce 2008 sice skutečně hluboká recese postihla pouze Estonsko a Lotyšsko, ale v roce 2009 bylo recese ušetřeno již pouze Polsko (viz tabulku 3). Ve všech zemích regionu se zvýšila nezaměstnanost, přičemž závažné zhoršení situace na trhu práce se týkalo zejména Estonska, Litvy, Lotyšska, Maďarska a Slovenska (viz opět tabulku 3).

Tabulka 3

Ekonomický výkon a míra nezaměstnanosti v zemích SVE EU 10 v roce 2009

	HDP přírůstek v %	nezaměstnanost v %
Bulharsko	-5,0	6,9
Česko	-4,1	6,7
Estonsko	-14,1	13,8
Litva	-14,8	13,7
Lotyšsko	-18,0	17,1
Maďarsko	-6,3	10,0
Polsko	1,8	8,2
Rumunsko	-7,1	6,9
Slovensko	-4,7	12,0
Slovinsko	-7,8	5,9
průměr SVE EU 10	-8,0	10,1

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

² Tamtéž.

Pro země SVE EU 10 se navíc po vstupu do EU (v letech 2004 až 2009) stávala problémem prohlubující se zahraniční zadluženost, jakkoli v celosvětové komparaci se o závažný jev nejednalo³. V rámci regionu SVE EU 10 byla extrémní zahraniční zadluženost příznačná pro Bulharsko, Estonsko, Lotyšsko a Slovinsko, jejichž zahraniční dluh překračoval 100 procent HDP. Avšak také zahraniční dluh Litvy a Maďarska oscilloval kolem úrovně jejich HDP. Přijatelnější zahraniční zadluženost, tj. v rozmezí 40 až 60 procent HDP, tak vykazovaly jen Česká republika, Polsko, Rumunsko a Slovensko.

Vnější ekonomická nerovnováha zemí SVE EU 10 byla převážně značná dlouhodobě a bez ohledu na konjunkturální cykly⁴. Ve zmíněném období překračovaly v ročním průměru schodky běžných účtů platební bilance některých zemí dokonce 20 procent jejich HDP (v Bulharsku a Lotyšsku) a v několika zemích se 20 procentům HDP blížily (v Estonsku, Litvě a Rumunsku). Pouze ve Slovinsku a v zemích Visegrádské čtyřky byla situace přijatelnější, schodek běžného účtu platební bilance nepřekračoval 6,5 procenta HDP (respektive v České republice nedosahoval ani 3 procent HDP).

Schodky běžných účtů platební bilance plynuly především z pasivních obchodních bilancí naprosté většiny zemí (tj. s výjimkou České republiky) a postupně i z méně příznivých bilancí služeb a výnosů. Bylo tomu tak přesto, že až do roku 2008 trvala velmi uspokojivá dynamika zbožového exportu zemí SVE EU 10. Byla dvojnásobně silnější než v případě regionu EU 15 a trojnásobně silnější než byl světový průměr⁵. Bilanční problémy tedy souvisely spíše s nedostatečnou konkurenceschopností, cenovými a měnovými vlivy, s dynamikou importů a v době začínající světové hospodářské krize posléze i s poněkud jednostrannou teritoriální a komoditní strukturou exportu.

Určité naděje na zlepšení hospodářského vývoje poté v roce 2009 přetržité signalizovalo oživení exportu do Německa a dočasně i do dalších exportních destinací, avšak celoroční objemy exportu (ani importu) nakonec nebyly v hodnotovém vyjádření ve srovnání s rokem 2008 příznivé v žádné ze zemí regionu SVE EU 10 (viz tabulku 4). Naproti tomu bilanční situace se ve zbožovém obchodě zlepšila, a to především v důsledku rapidních poklesů importu. Přebytek obchodní bilance vykázaly po dlouhé době i jiné země než Česká republika, tj. také Maďarsko a Slovensko (viz opět tabulku 4). Ostatní země regionu SVE EU 10 schodky svých obchodních bilancí alespoň jednoznačně snížily.

3 www.ecb.europa.eu, Statistics, 2010, a údaje ze statistik centrálních bank jednotlivých zemí.

4 Eurostat, Europe in Figures, 2008, 2009; EBRD, 2009, 2010.

5 European Commission, Five years of an enlarged EU, s. 53.

Tabulka 4**Export a import zboží zemí SVE EU 10 v letech 2008 a 2009 (v mld. EUR)**

	2008			2009		
	export	import	balance	export	import	balance
Bulharsko	15,2	25,1	-9,9	11,8	16,7	-4,9
Česko	99,8	96,6	3,2	81,2	75,3	5,9
Estonsko	8,5	10,9	-2,4	6,5	7,3	-0,8
Litva	16,0	21,1	-5,1	11,8	13,1	-1,3
Lotyšsko	6,9	11,0	-4,1	5,5	6,9	-1,4
Maďarsko	73,8	74,1	-0,3	60,0	56,0	4,0
Polsko	115,9	142,0	-26,1	96,4	105,1	-8,7
Rumunsko	33,6	57,1	-23,5	29,1	38,9	-9,8
Slovensko	48,4	50,3	-1,9	40,1	39,6	0,5
Slovinsko	23,2	25,2	-2,0	18,8	19,0	-0,2

Pramen: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=en&pcode=tet00002>.

3. Veřejná zadluženost v letech 2008 a 2009 – změny a jejich předpoklady

Zhoršení vnitřní ekonomické rovnováhy, respektive veřejné zadluženosti především, zřetelně chronologicky korespondovalo s rozvojem finanční a následně hospodářské krize, která ve druhé polovině roku 2007 zasáhla USA, a postupně i některé země EU. V USA bylo možno spojovat nepříznivou situaci prioritně s nedostatky legislativy, faktické odpovědnosti a systému supervize na finančních, kapitálových a hypotečních trzích. Odrůženost fungování finančních trhů od reálného vývoje, růstových, a tedy i produkčních a poptávkových možností ekonomiky, se USA tvrdě vymstila. V Evropě však bylo možno tyto krizové příčiny jednoznačněji identifikovat jen na Islandu a z unijních zemí v Irsku, respektive snad i v některých starších členských zemích potud, že bylo nutno sanovat vybrané obchodní banky.

Je pochopitelné, že bankovní a finanční krize postihla také řadu zahraničních bank působících přímo v zemích SVE EU 10, anebo se promítla skrze problematické obchody na kapitálových trzích těchto zemí. Přesto zmíněné jevy neměly ve většině případů tak zásadní ekonomické dopady jako samotné potíže zahraničního obchodu. Samotný ofenzivní nástup hospodářské krize způsobil v regionu EU a regionu SVE EU 10 jako takovém především útlum exportu a importu, a to již od posledního čtvrtletí roku 2008. V průběhu roku 2009 totiž čtvrtletní poklesy exportu a importu překračovaly 5 až 6 procent⁶. Vzhledem k otevřenosti ekonomik zemí SVE EU 10, ale i v souvislosti s komoditní s teritoriální strukturou jejich exportu se zmíněné nesnáze daly očekávat – stejně jako jejich dopady na ekonomický výkon jednotlivých zemí

6 Viz údaje na http://ec.europa.eu/financial-crisis/index_en.htm.

a navazující zhoršování vnitřní ekonomické rovnováhy (nejen fiskální, ale také co do rovnováhy na trhu práce, stability cen atd.).

Prvními, tedy již statisticky celoročně v roce 2008 krizí postiženými zeměmi, byly Estonsko a Lotyšsko, zatímco ekonomika Maďarska stagnovala. Obě zmíněné pobaltské země zastihla světová krize v situaci, kdy vykazovaly mnohaletý, až riskantně silný hospodářský růst. Zároveň obě ekonomiky limitovala velmi jednostranná či problematická teritoriální a komoditní struktura jejich exportu⁷. Lotyšsko navíc, na rozdíl od ostatních zemí regionu, postihly dramatické potíže obchodních bank. Situaci komplikovala již v této době extrémní lotyšská zahraniční zadluženost (a jistě též politika pevného měnového kurzu). Tyto skutečnosti byly natolik závažné, že Mezinárodní měnový fond poskytl v roce 2009 Lotyšsku nouzovou půjčku.

Maďarsko se na rozdíl od pobaltských zemí nalézalo v obtížné ekonomické situaci již před vypuknutím světové hospodářské krize. Jeho ekonomický výkon byl dlouhodobě slabší a v rámci regionu mělo komparativně mimořádné problémy s krátkodobou i dlouhodobou vnitřní zadlužeností a s poměrně vysokým zahraničním dluhem. Nadprůměrná otevřenost maďarské ekonomiky a značně jednostranná komoditní a teritoriální struktura jeho exportu⁸ pak tím spíše již v roce 2008 způsobily ekonomickou stagnaci s náznaky blížící se recese. Rovněž Maďarsko získalo vzhledem k uvedené situaci v roce 2009 nouzovou půjčku – od Evropské centrální banky na základě konzultací s Mezinárodním měnovým fondem. (Maďarská vláda však i poté pokračovala v jednáních s institucemi EU a Mezinárodním měnovým fondem. Usilovala o takovou preventivní dohodu o další finanční podpoře na léta 2011 a 2012, která by nebyla vázána na plnění nominálních konvergenčních kritérií.)

V posledním čtvrtletí roku 2008 byly již krizové projevy evidentní prakticky ve všech zemích regionu SVE EU 10, avšak skutečně celoroční recesi vykazovaly země SVE EU 10 s výjimkou Polska až v roce 2009 (viz opět tabulku 3). Ekonomický výkon byl nepříznivě ovlivněn vývojem všech komponent domácí poptávky, tedy i investic, ale výchozím a zásadním důvodem jeho poklesu zůstávalo vzájemně se podmiňující ochromení exportu, průmyslové výroby a stavebnictví. (Jejich meziroční pokles dosahoval v některých měsících roku 2009 až 20 procent⁹.)

Vlády zemí regionu SVE EU 10 mírnily krizové projevy přímými i nepřímými ekonomickými nástroji a zároveň musely při rostoucí nezaměstnanosti zvyšovat sociální výdaje. Každý zásah v tomto směru kladl na veřejné rozpočty velké nároky i potud, že demografické a příjmové rozvrstvení populace je v zemích SVE EU 10 z tohoto hlediska značně nevýhodné. Většina zemí SVE EU 10 tak posléze čelila značným problémům se stávajícími i rostoucími nároky na sociální výdaje při slábnoucích příjmových zdrojích. Možné úpravy příjmových položek měly v nedostatečně výkonných ekonomikách ekonomické i sociálně politické limity. Zvláště obtížná byla fiskální politika těch zemí, které získaly příslib nouzových půjček (nebo o něj jejich vlády zamýšlely usilovat), protože případný příslib byl podmíněn dodržováním striktní výdajové disciplíny ve

7 Viz podrobněji Karpová, 2009.

8 Tamtéž.

9 OECD, 2009, 2010.

veřejném financování. Východiskem nebylo ani další zahraniční zadlužování prostřednictvím vládních dluhopisů. Investoři byli ve své poptávce velmi obezřetní nebo vůbec na nabídky nereagovali.

Veřejná zadluženost se tak v průběhu roku 2009 v důsledku uvedených skutečností výrazně zhoršila. Schodky veřejných rozpočtů se oproti roku 2008 ostatně prohloubily (anebo obnovily) ve všech zemích EU s výjimkou Estonska a Malty¹⁰. V rámci eurozóny překročily nominální konvergenční hranici všechny členské země kromě Finska a Lucemburska, ze zbývajících zemí EU toto kritérium nepřekročily pouze Dánsko, Estonsko a Švédsko. Průměrný schodek veřejných rozpočtů EU 27 překročil mimořádných 6 procent HDP¹¹.

Tabulka 5

Bilance veřejných rozpočtů zemí EU bez zemí SVE EU 10 v letech 2008 a 2009 v % HDP

	2008	2009
Belgie	-1,2	-6,0
Dánsko	3,4	-2,7
Finsko	4,2	-2,2
Francie	-3,3	-7,5
Irsko	-7,3	-14,3
Itálie	-2,7	-5,3
Kypr	0,9	-6,1
Lucembursko	2,9	-0,7
Malta	-4,5	-3,8
Německo	0,0	-3,3
Nizozemsko	0,7	-5,3
Portugalsko	-2,8	-9,4
Rakousko	-0,4	-3,4
Řecko	-7,7	-13,6
Španělsko	-4,1	-11,2
Švédsko	2,5	-0,5
Velká Británie	-4,9	-11,5
průměr EU 17	-1,4	-6,3

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

Alarmující úroveň schodků byla příznačná především pro starší členské země (viz tabulku 5). Schodky mezi 9,4 procenta až 14,3 procenta HDP vykázaly Irsko, Portugalsko, Řecko, Španělsko a Velká Británie, zatímco v zemích SVE EU 10 osciloval

¹⁰ Viz www.ecb.europa.eu, Statistics, 2010.

¹¹ Tamtéž.

schodek veřejných rozpočtů kolem 9 procent HDP jen v případě Litvy a Lotyšska a blížil se této úrovni v Rumunsku (viz tabulku 6). Přesto šlo i v případě zemí SVE EU 10 (kromě Estonska) o závažnou vnitřní ekonomickou nerovnováhu. Schodek veřejných rozpočtů Bulharska sice nepřekročil 4 procenta HDP, na druhé straně se však jednalo o prudké zhoršení po mnoha letech přebytkové bilance veřejných rozpočtů. Navíc byla do jisté míry zpochybněna regulérnost statistik Maďarska.

Tabulka 6

Bilance veřejných rozpočtů zemí SVE EU 10 v letech 2008 a 2009 v % HDP

	2008	2009
Bulharsko	1,8	-3,9
Česko	-2,7	-5,9
Estonsko	-2,7	-1,7
Litva	-3,3	-8,9
Lotyšsko	-4,1	-9,0
Maďarsko	-3,8	-4,0
Polsko	-3,7	-7,1
Rumunsko	-5,4	-8,3
Slovensko	-2,3	-6,8
Slovinsko	-1,7	-5,5
průměr SVE EU 10	-2,8	-6,1

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

Veřejné dluhy doznaly nebývalé navýšení rovněž, a to opět naprosto v celé EU (viz tabulky 7 a 8). Mezi zeměmi eurozóny splnily nominální konvergenční kritérium pouze Finsko, Kypr, Lucembursko, Slovensko, Slovinsko a Španělsko¹², tedy více méně třetina zemí eurozóny. Zároveň je ale možno upozornit, že v samotných zemích SVE EU 10 byla situace příznivější; toto kritérium v jejich rámci překročilo pouze Maďarsko. Celkové unijní zvýšení veřejných dluhů bylo přesto tristní. Trval a zvyšoval se fatální veřejný dluh Itálie a Řecka, a kromě vysoce zadlužené Belgie se více než 70 procentní nahromaděnou veřejnou zadlužeností vyznačovaly též Francie, zmíněné Maďarsko, Německo, Portugalsko a Velká Británie.

12 Viz www.ecb.europa.eu, Statistics, 2010.

Tabulka 7**Veřejné dluhy zemí EU bez zemí SVE EU 10 v letech 2008 a 2009 v % HDP**

	2008	2009
Belgie	89,8	96,7
Dánsko	34,2	41,6
Finsko	34,2	44,0
Francie	67,5	77,6
Irsko	43,9	64,0
Itálie	106,1	115,8
Kypr	48,4	56,2
Lucembursko	13,7	14,5
Malta	63,7	69,1
Německo	66,0	73,2
Nizozemsko	58,2	60,9
Portugalsko	66,3	76,8
Rakousko	62,6	66,5
Řecko	99,2	115,1
Španělsko	39,7	53,2
Švédsko	38,3	42,3
Velká Británie	52,0	68,1
průměr EU 17	57,9	66,8

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

Tabulka 8**Veřejné dluhy zemí SVE EU 10 v letech 2008 a 2009 v % HDP**

	2008	2009
Bulharsko	14,1	14,8
Česko	30,0	35,4
Estonsko	4,6	7,2
Litva	15,6	29,3
Lotyšsko	19,5	36,1
Maďarsko	72,9	78,3
Polsko	47,2	51,0
Rumunsko	13,3	23,7
Slovensko	27,7	35,7
Slovinsko	22,6	35,9
průměr SVE EU 10	26,8	34,7

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

V zemích SVE EU 10 tak zůstávala situace nadále komparativně z unijního pohledu, s výjimkou Maďarska, příznivá (viz tabulku 8). Přesto bylo velmi znepokojivé skokové zvýšení veřejného dluhu v zemích Pobaltí, v Rumunsku, ale konec konců (oproti přecházejícímu období) i v České republice, Polsku, na Slovensku a ve Slovinsku. Více méně stagnaci veřejného dluhu ostatně vykazalo pouze Bulharsko.

Tabulka 9

Výdaje z veřejných rozpočtů zemí EU bez zemí SVE EU 10 v letech 1995, 2000, 2008 a 2009 v % HDP

	1995	2000	2008	2009
Belgie	52,2	49,1	50,0	54,2
Dánsko	59,3	53,6	51,8	58,6
Finsko	61,4	48,3	49,5	55,6
Francie	54,4	51,6	52,8	55,6
Irsko	41,1	31,4	42,0	48,4
Itálie	52,5	46,2	48,8	51,9
Kypr	33,1	37,0	42,6	46,4
Lucembursko	39,7	37,6	37,2	42,4
Malta	39,7	41,0	44,8	44,3
Německo	48,3	45,1	43,7	47,6
Nizozemsko	51,6	44,2	45,9	51,6
Portugalsko	43,4	43,1	46,1	51,0
Rakousko	56,2	52,0	49,0	51,8
Řecko	45,7	46,6	46,8	50,4
Španělsko	44,4	39,1	41,1	45,9
Švédsko	65,2	55,6	53,1	56,5
Velká Británie	43,9	36,8	47,3	51,7

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

Změnila se také zahraniční zadluženost zemí regionu.¹³ V roce 2009 již byla z hlediska regionální komparace dramaticky nepříznivá situace Lotyšska, jehož zahraniční zadlužení se přiblížilo 155 procentům HDP. Prudce se zvýšil zahraniční dluh Maďarska, na 140 procent HDP i Estonska, jehož zahraniční dluh překročil 126 procent HDP. Zahraniční dluh Bulharska se zvýšil na více než 116 procent HDP a zahraniční dluh Slovinska dosáhl téměř 116 procent HDP. Litva však vykazovala zahraniční zadluženost v rozsahu pouze zhruba 84 procent HDP. Slovensko zvýšilo svoje doposud nízké zahraniční zadlužení dost podstatně, na téměř 72 procent HDP. Rumunský zahraniční dluh se sice zvýšil, ale překročil jen 69 procent HDP. Pouze Česká republika a Polsko tak zůstaly málo zahraničně zadlužené. Úroveň jejich zahraničního dluhu činila jen necelých 44 procent HDP, respektive 41 procent HDP. Zahraniční zadlu-

13 Viz www.ecb.europa.eu, Statistics, 2010, a údaje ze statistik centrálních bank jednotlivých zemí.

ženost samotného veřejného sektoru jednotlivých zemí však byla v rámci zahraničního dluhu spíše nízká jak objektivně, tak i komparativně z pohledu ostatních zemí EU¹⁴.

Trendy ve vývoji veřejné zadluženosti zemí celé EU výmluvně dokresluje vývoj samotných výdajů z veřejných rozpočtů od roku 1995 do roku 2009. Do roku 2000 jejich podíl na HDP klesal – ve zřejmé souvislosti s plněním nominálních konvergenčních kritérií pro vstup do eurozóny, s přípravou na východní rozšíření a převládající hospodářskou prosperitou. Po roce 2000 alespoň více méně stagnoval, avšak v roce 2009 se již vrátil zhruba na úroveň z roku 1995, anebo tuto úroveň (ve více než polovině zemí EU) dokonce překonával. Nebylo tomu tak pouze v případě Dánska, Finska, Itálie, Německa, Rakouska, Slovinska, Švédska a zemí Visegrádské čtyřky (viz tabulky 9 a č. 10). V celé EU dokázala v roce 2009 snížit podíl veřejných výdajů na HDP alespoň v meziročním srovnání, a to jen stopově, pouze Malta.

Tabulka 10

Výdaje z veřejných rozpočtů zemí SVE EU 10 v letech 1995, 2000, 2008 a 2009 v % HDP

	1995	2000	2008	2009
Bulharsko	x ¹⁵	42,6	37,3	40,7
Česko	54,5	41,8	42,9	46,1
Estonsko	41,3	36,1	39,9	45,4
Litva	34,4	39,1	37,4	43,0
Lotyšsko	38,6	37,3	38,6	42,9
Maďarsko	56,2	46,8	49,2	49,8
Polsko	47,7	41,1	43,3	44,5
Rumunsko	35,9	38,5	37,6	40,4
Slovensko	48,6	52,2	34,8	40,8
Slovinsko	52,6	46,7	44,3	49,9

Pramen: www.ecb.europa.eu, vlastní úprava a výpočty autorky.

4. Dosavadní strategie řešení veřejné zadluženosti zemí EU a zemí SVE EU 10 v jejím kontextu

4.1 Historické okolnosti

V souvislostech dosavadních zkušeností s nedostatečnými reformami fiskální politiky a stejně tak v rámci poznatků z průběhu hospodářské krize se zdá být neuspokojivá vnitřní ekonomická rovnováha, respektive především veřejná zadluženost v jejím rámci zásadním a výhledově dlouhodobým problémem řady zemí EU 27. Většina starších členských zemí strádá schodky veřejných rozpočtů a mnohé z nich vysokou nahroma-

14 Tamtéž.

15 Údaj není k dispozici.

děnou zadlužeností. Konec konců nebezpečný je i trend rostoucí nahromaděné zadluženosti samotného regionu SVE EU 10. Především se však v regionu SVE EU 10 znovu vynořil palčivý problém schodkových bilancí veřejných rozpočtů – v situaci, kdy jeho řešení bude evidentně nebývale obtížné. Tuto skutečnost je nutno připustit, jakkoli se průměrný schodek veřejných rozpočtů se v celé EU 27 závažně prohloubil spíše vinou starších členských zemí.

Z dlouhodobějšího pohledu se v mnoha zemích EU 27 zdá být dosahování uspokojivé krátkodobé vnitřní ekonomické rovnováhy a nízké nahromaděné veřejné zadluženosti značným problémem již principiálně. V konjunkturálních obdobích je tomu tak pro neschopnost dostatečných fiskálních reforem a v krizových obdobích pro nemožnost těchto reforem. Vývoj veřejného zadlužení v celé EU se přitom jednotlivých zemí SVE EU 10 v důsledku jednotné měnové politiky a úsilí o relativně sladěnou politiku fiskální vždy zprostředkovaně týká. Je tomu tak proto, že všechny členské země EU do určité míry sdílí jednotnou hospodářskou a měnovou politiku, a to i v případě její nedovršené formy (tj. pokud nejsou členy eurozóny). Země SVE EU 10 nemohou proto být dlouhodobě zatíženy velkou vnitřní ekonomickou nerovnováhou jak kvůli svoji hospodářské stabilitě jako takové tak z důvodu svých integračních zájmů.

Aktuální hospodářskou politiku zemí SVE EU 10 v tomto smyslu postupně velmi ovlivnila zkušenost se situací Řecka. Téměř 14procentní schodek veřejných rozpočtů v relaci k HDP a více než 115procentní úroveň veřejného dluhu v relaci k HDP přivedly ekonomiku Řecka v roce 2009 do mezí situace. Půjčky, respektive přísliby půjček od vlád zemí eurozóny a EU i od mezinárodních institucí získávalo Řecko jakožto členská země eurozóny jen s velkými obtížemi, za cenu závazků k náročným vnitřním hospodářským reformám a v konstelaci vytrácející se mezinárodní ekonomické důvěryhodnosti. Do obdobně nezáviděníhodné situace se již v roce 2009 dostalo také Portugalsko, jakkoli objektivně byla jeho vnitřní ekonomická nerovnováha únosnější. Jako stále nebezpečnější se kromě toho jevil vývoj veřejné zadluženosti některých dalších zemí eurozóny (především Irsko, Itálie a Španělska) a v rámci celé EU pak nově i Velké Británie.

4.2 Dosavadní řešení

Zatím nejproblematičtější zadlužené Řecko obdrželo v roce 2010 až po dosti komplikovaných jednáních od Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny¹⁶ půjčku ve výši 120 mld. EUR. Muselo ovšem v této souvislosti akceptovat tzv. úsporný plán, který se opírá o reformní programy v oblasti mzdové i důchodové politiky a o privatizační návrhy. O snížení schodku veřejných financí začala řecká vláda zároveň usilovat okamžitým zvýšením sazeb přímých i nepřímých daní. Půjčka Řecku byla totiž podmíněna slibem řecké vlády, že schodek veřejných financí sníží do čtyř let na 3 procenta HDP. Uvedené kroky nicméně přinášejí značná rizika dalšího zpomalení hospodářské dynamiky Řecka, a tedy i nově se generujících problémů s vnitřní ekonomickou rovnováhou. Touto zkušeností začarovaného kruhu už ostatně prošlo mnoho zemí. (V poslední době Irsko, Litva a Lotyšsko.)

16 S výjimkou Slovenska, které finanční pomoc Řecku odmítlo.

Vnitřní ekonomická nerovnováha Řecka se stala vážným problémem nejen pro svoji objektivní míru a obtížnost skutečně dlouhodobého pozitivního řešení. Především se stala exemplární záležitostí, která se v obdobné podobě začala týkat dalších zemí EU, zejména zmíněného Portugalska, ale také Irska a potenciálně Španělska. (Irsko a Portugalsko byly nuceny v roce 2011 přijmout půjčky od Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny rovněž). Tyto země jsou značně aktuálně či dlouhodobě veřejně zadluženy a jejich důvěryhodnost se dle ratingových agentur soustavně výrazně horší, takže ztrácejí zájem potenciálních věřitelů, případně se jim půjčky prodražují. Ani výhled není v případě těchto zemí optimistický. Zejména ekonomiky uvedených jižních zemí nejsou od roku 2007, respektive 2008 výkonné, dlouhodobě se vyznačují nízkou konkurenceschopností a jejich bankovní sektor ztrácí důvěryhodnost.

Na druhé straně je třeba přiznat, že zejména vlády Irska, Španělska a rovněž výrazně veřejně zadlužené Velké Británie zavedly poměrně flexibilně rozsáhlé balíky úsporných opatření. Jde zejména o redukci výdajů na státní správu (včetně zmrazení platů státních zaměstnanců, respektive snížení jejich počtu) a o omezení sociálních výdajů (důchodů, sociálních dávek, podpor rodin, podpor bydlení). Navíc vlády zmíněných zemí zvýšily daňové sazby (ve Španělsku především u přímých daní, v Irsku a Velké Británii především u nepřímých daní). Italská vláda se naproti tomu kromě zmrazení mezd zaměřila na boj proti šedé ekonomice, tedy na snížení obrovských daňových úniků. Strategie portugalské vlády je definovatelná jen obtížně. Portugalsko totiž prochází opakovanými (Paktem stability a růstu vynucenými) pokusy o reformu veřejného financování již od 2001, kdy poprvé překročilo nominální konvergenční kritérium. Ozdravení portugalských veřejných financí však doposud vždy bylo jen dočasné.

Balíky úsporných opatření postupně připravily i vlády zemí SVE EU 10. Jde většinou o zvýšení sazeb DPH, sazeb spotřebních daní a o úpravy systému přímých daní. Dále se snižují různé typy sociálních výdajů a výdaje ve státní správě. Připravují se i rozsáhlé systémové reformy, především restrukturalizace penzijního systému a systému zdravotního pojištění. Časová naléhavost ozdravení veřejných financí je nejpatrnější v případě Maďarska a Lotyšska, které musí v tomto smyslu plnit podmínky pro uvolňování prostředků z příslibených půjček. (Maďarsku byla možnost čerpání půjčky od Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny v červenci 2010 dokonce pozastavena pro nedostatečné úspory ve výdajích z veřejných rozpočtů.) V obdobné situaci je Rumunsko, jemuž je půjčka od Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny příslibena.

4.3 Problémy dlouhodobého řešení

Pomoc Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny extrémně veřejně zadluženým zemím musí být pro věřitelské země v době krize mimořádně nepřijemnou ekonomickou zátěží. Nicméně spornost finanční pomoci Řecku i dalším zemím spočívá spíše v tom, že realizace této pomoci není vnímána jako principiálně vhodné a uspokojivé řešení. Panují opodstatněné a na základě historických zkušeností zdůvodnitelné pochybnosti o schopnosti Řecka zlepšit jeho krátkodobé i nahromaděné veřejné zadlužení dlouhodobě. (Jakkoli průběžná inspekční hodnocení plnění řeckého balíku

úsporných opatření ze strany MMF a institucí EU byla v roce 2010 příznivá.) Je ostatně zřejmé, že sociální konsenzus občanů Řecka, ale i dalších, zejména jihoevropských starých i nových členských zemí EU s úspornými reformami je mizivý.

Případné obdobné postupy Mezinárodního měnového fondu a zemí eurozóny vůči dalším extrémně zadluženým zemím budou patrně nadále považovány spíše za koncepční chybu s odkazem na to, že jde o řešení, které mívá podstatu a příčiny problému. Ostatně ani ekonomické možnosti a ochota potenciálních věřitelských zemí k pomoci nejsou neomezené. (Navíc ve svých důsledcích vedou k oslabení eura.) V případě mezního zadlužení některé členské země eurozóny ale vlastně na druhé straně neexistuje uspokojivá alternativa. Nesolidarita ostatních zemí by tuto zemi teoreticky nepřímou nutila k devalvaci, tedy v daném kontextu k patovému řešení. Z tohoto důvodu je dokonce zvažována možnost více měnových pásem eurozóny.

Naznačená situace tak vyvolává mnohem intenzivněji než dříve otázky po stabilitě eurozóny a strategii jednotné měnové a případně i fiskální politiky. Ostatně již samotné dlouhodobé nedodržování Paktu stability a růstu inspiruje velmi kontroverzní, ale pochopitelné otázky po fiskální federalizaci EU či vytvoření zmíněných měnových pásem pro stabilnější a méně stabilní ekonomiky. Nejde tedy již o preventivní či dílčí opravné kroky ve smyslu Paktu stability a růstu, ale spíše o definitivní přiznání neúspěšnosti jeho plnění. Krátkodobá a nahromaděná zadluženost většiny zemí EU vede k vážným diskuzím vlád členských zemí EU o možnostech koordinace fiskální politiky zemí eurozóny, respektive i EU jako takové. Rejstřík dosavadních návrhů je zatím velmi široký a otevřený. Situace se však může zásadně změnit po případném zpracování zákonů summitu Evropské rady z prosince 2011 do Lisabonské smlouvy. Jako skutečně možná forma spolupráce se nicméně zatím jeví pouze výměna informací a konzultace k návrhům veřejných rozpočtů jednotlivých zemí.

Zároveň však – jakkoli je požadavek snižujících se a tzv. uměřených schodků veřejných rozpočtů vládami členských zemí eurozóny, respektive celé EU akceptován, shoda v názoru na typ hlasování o uplatňování sankcí při nepřijatelném zadlužení neexistuje. Je tomu tak snad i proto, že německá vláda prosazuje velmi ostrá, pro vlády ostatních zemí nepřijatelná kritéria pro stanovení legislativně podpořené tzv. dluhové brzdy. Více schvalování samotných veřejných rozpočtů jednotlivých zemí unijními institucemi se zdá být již proto, tedy i bez ohledu na politické souvislosti, jako zcela nereálná. Nicméně samotný princip zakotvení akceptovatelné míry, tedy stropu veřejné zadluženosti v národní ústavní legislativě, se jeví vládám alespoň některých zemí po vzoru Německa přijatelný (například vládě Francie a Rakouska).

Potřeba řešit naléhavé problémy veřejné zadluženosti členských zemí eurozóny i EU jako takové přesto přináší alespoň dílčí institucionální a legislativní kroky, které výhledově umožní snazší zvládání těch problémů s veřejnou zadlužeností, které jsou zcela akutní. Kromě již uskutečněného zřízení tzv. evropského záchranného fondu a související legislativní úpravy¹⁷ se v EU výhledově otevírá (Komisí a Radou EU je navrhována) možnost legalizace přímých bilaterálních půjček. Zároveň se uvažuje o vytvoření evropské ratingové agentury. Pokud jde o samotný sektor bank, pojištěn a finančních

17 Viz Nařízení Rady EU o zavedení evropského mechanismu finanční stabilizace. Brusel, Rada EU, 10. 5. 2010.

trhů, vzniká nadnárodní instituce evropské supervize se sídlem v Londýně. Dohled nad riziky vážného veřejného zadlužení jednotlivých zemí má přitom zajišťovat další orgán, jehož správu má převzít Evropská centrální banka. Tyto kroky ovšem mají z neolibereálního hlediska problematickou ekonomickou logiku a konec konců se v integraci suverénních států i jejich samotný legislativní rámec zdá být velkým problémem.

Velmi diskutovaným a zároveň kontroverzním tématem je uplatnění tzv. bankovní daně, která má sloužit k tvorbě rezervních prostředků na vládních účtech k záchraně krachujících bank. Zavedení bankovní daně schválila v roce 2010 zprvu německá vláda a postupně se, byť s velkými námitkami, přidávaly i vlády většiny zemí EU (České republiky nikoliv). Rozporuplnost přístupů je pochopitelná. Pro uplatnění bankovní daně hovoří skutečnost, že sanace obchodních bank probíhala a probíhá z vládních, respektive veřejných prostředků a zhoršuje tedy vnitřní ekonomickou nerovnováhu ekonomik. Proti uplatnění bankovní daně stojí hypotéza o nepřímé podpoře nezodpovědného chování bank v situaci, kdy existují „rezervní účty“. Protiargumentem je také jednoznačný předpoklad, že bankovní daň prodražuje poplatky klientů. Proto ostatně nesdílí pozitivní názor na zavedení bankovní daně například vlády Kanady, USA, Brazílie, nebo Číny, jakkoli v ostatních případech k řešení jednotlivých problémů veřejného zadlužení a odstraňování jeho příčin existuje mezi vládami nejvýznamnějších zemí světa často shoda.

Veřejná zadluženost je totiž nesporně považována za velký problém mnoha velkých a významných ekonomik, tedy i ekonomik mimoevropských. Svědčí o tom závěry summitu skupiny zemí G 20 z června 2010. (Jde o skupinu zemí, jejichž ekonomiky se podílejí na světovém HDP 85 procenty.) Podle tzv. torontských kritérií přislíbily vlády zemí G 20 snížit do roku 2013 schodky svých veřejných rozpočtů na polovinu současného stavu a zastavit případný růst veřejného zadlužení do roku 2016. Vlády jednotlivých zemí vyslovily zároveň ochotu stanovovat limity schodků veřejných rozpočtů a výše nahromaděných veřejných dluhů.

Lze tak konstatovat, že vlády mnoha zemí se stále více kloní ke strategii maximálně úsporných vládních, respektive vůbec veřejných rozpočtů. Je tomu tak nejen proto, že zvyšování rozpočtových výdajů nemůže být neomezené. Je tomu také proto, že zkušenost řady zemí Asie i Evropy (Finska, Švédsko, Německo) z období od 90. let 20. století do současnosti přinesla poznatek, že dlouhodobou kondici ekonomiky pozitivně podmiňuje především její konkurenceschopnost – a zároveň, že tato konkurenceschopnost nemusí být prioritně podmíněna masivním růstem výdajů z veřejných rozpočtů. Důvodem pro snižování veřejné zadluženosti je zároveň prokázaná skutečnost, že tato zadluženost ve svých důsledcích oslabuje ekonomický výkon a snižuje důvěryhodnost ekonomiky (s příslušnými dopady na poptávkové faktory) a zároveň zvyšuje samotná měnová rizika. Motivuje k realizaci politiky levných peněz, tj. k podpoře subjektů splácejících půjčky, což poškozují úspory a přináší potíže investorům.

Závěrečná poznámka

Hospodářská krize se promítla do veřejné zadluženosti zemí EU 27, a tedy i zemí SVE EU 10 skutečně jednoznačně až v roce 2009. Hodnocení dosavadních snah o zmírnění vnitřní ekonomické nerovnováhy nejzadluženějších zemí EU jsou a musí být velmi rozporuplná. Aktuální situace vyžaduje ve většině zemí zvyšování výdajů z veřejných rozpočtů i realizaci úsporných opatření zároveň. Razantní úsporné kroky jsou zřejmě nezbytné, nicméně zvyšování daní a omezování veřejné spotřeby brzdí růst jednotlivých faktorů domácí poptávky, a tedy výhledově i celkový ekonomický výkon. V tomto smyslu se jako skutečně funkční jeví pouze systémové, hluboké strukturální rozpočtové reformy. Nejde o nové téma, ale současná realita ho otevírá s větší naléhavostí, než tomu bylo kdykoliv dříve.

Dosavadní vývoj veřejné zadluženosti zemí EU 27 a zemí SVE EU 10 v tomto rámci postupně prokazuje nejen nekvalitní fiskální politiku mnoha zemí jako takovou, ale také dříve (v konjunkturálních obdobích) spíše jen tušená zásadní systémová rizika. Ukazuje se, že v krizovém období se v rámci Evropské hospodářské a měnové unie nedaří efektivně provázat jednotnou měnovou a autonomní fiskální politiku.

Kauza Řecka a dalších nepřijatelně veřejně zadlužených zemí EU ukazuje, že možnosti a ochota členských zemí EU ke vzájemné ekonomické pomoci mají své hranice. Integrace 27 unijních zemí ostatně neomezenou ekonomickou solidaritu logicky vylučuje již s ohledem na vysoký počet chudých a co do vnitřní ekonomické nerovnováhy nestabilních členských zemí. Zavedení evropského mechanismu finanční stabilizace je řešením nouzovým, nikoliv zásadním. Problémy veřejné zadluženosti zemí EU a snahy o jejich společné řešení vedou postupně svým způsobem k poznatku, že integrace ekonomická může mít své nepřekročitelné limity, stejně jako integrace politická. Tyto objektivní skutečnosti budou muset vzít země SVE EU 10 při řešení svojí veřejné zadluženosti realisticky v úvahu, a to bez ohledu na aktuální krizový či konjunkturální vývoj.

Literatura

- BALDWIN, Richard; WYPLOSZ, Charles. 2008. *Ekonomie evropské integrace*. Praha : Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1807-1.
- BIS. Economic Indicators for Eastern Europe. Basel : Bank for International Settlements, 2006, 2007, 2008, 2009.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Vybrané statistické informace. www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cvzo060809.doc.
- EBRD. 2009. Selected economic indicators. www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/sei.xls.
- EUROPEAN CENTRAL BANK. 2010. *Statistics*. ISSN 1725-552X. Frankfurt a/M : ECB, 2010. www.ecb.europa.eu.
- EUROPEAN COMMISSION. 2006. Enlargement, two years after: an economic evaluation [European Economy – Occasional Papers]. Brussels : European Commission, 2006.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Five years of an enlarged EU. Economic achievements and challenges [European Economy – Occasional Papers]. Brussels : European Commission, 2009.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Economic Forecast (External trade shock at the heart of the steep fall in activity). Brussels : European Commission, 2009. http://ec.europa.eu/financial-crisis/index_en.htm.

- EUROSTAT. Comext Database. Brussels : Eurostat, 2008, 2009, 2010.
- EUROSTAT. Europe in Figures. Brussels : Eurostat Yearbook, 2008, 2009.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2006. *International Financial Statistics Yearbook*. 2006, vol. LXI. ISSN 0250-7463. Washington : International Monetary Fund, 2006.
- KARPOVÁ, Eva. 2009. Zahraniční obchod zbožím zemí střední a východní Evropy v kontextu světové ekonomické krize. *Současná Evropa*. 2009, č. 1. ISSN 1804-1280. Praha : CES, VŠE, 2009.
- OECD. OECD Economic Outlook. Paris : OECD, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010.
- UNCTAD. 2007. *Handbook of Statistics 2007*. New York : UNCTAD, 2007.
- UNCTAD. 2008. *Handbook of Statistics 2008*. New York : UNCTAD, 2008.
- UNCTAD. 2009. *Handbook of Statistics 2009*. New York : UNCTAD, 2009.
- Výroční zprávy centrálních bank jednotlivých zemí a internetové stránky těchto bank.

PUBLIC DEBT IN THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

Development in the Context of the World Economic Crisis

Abstract: Many of the Central and Eastern European countries faced general government balance problems in the 1990s, already during their transition period. Moreover, these problems continued during their EU accession. After both the Eastern enlargements, the situation was improving and, besides, the general government debt were kept at low levels. Later on, however, the economic crisis brought serious difficulties to general government balances. General government debt were also increasing. The article brings an overview and comments on these facts in a macroeconomic context. (Figures and comments are primarily deduced from Eurostat and OECD sources.)

Keywords: Central and Eastern European countries, economic crisis, general government deficit/surplus, general government debt, external debt, GDP, unemployment

JEL Classification: E50, H60 H61, H62, H63